

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี* CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT OF MONASTERIES IN NONTHABURI PROVINCE

พระอุดมสิทธิธนายก (กำพล คุณงกรโ), ประเสริฐ ธิลาวัณ, พระมหากิตติกร กิตติกรโก
Phraudomsitthinayok (Kampol Kunangkaro), Prasert Thilao, Phramaha Kittikorn

Kittirakkho

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: krisada.sae@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไป องค์ประกอบและนำเสนอการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ และวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 384 คน สุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านจุดแข็ง ประกอบด้วย วัดมีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก ด้านจุดอ่อน ประกอบด้วย ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ด้านโอกาส ประกอบด้วย สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดให้การส่งเสริม ด้านอุปสรรค ประกอบด้วย ไม่มีหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบเป็นการเฉพาะ 2. องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ในภาพรวม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.08$) 3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย พัฒนา สถานที่ท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงความเป็นพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวให้เกิดความสะดวกสบาย พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานให้ครบ มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ มีการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง มีชุมชนวัดและชุมชนสถานที่สำคัญ

คำสำคัญ: การพัฒนา; แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; วัดในจังหวัดนนทบุรี

Abstract

This research article aimed to analyze the general condition, composition and presentation of the development of cultural attractions of monasteries in Nonthaburi Province. Research methodology was the mixed methods. The qualitative research collected data by in-depth interviewing 17 key informants and 10 participants in focus group discussion. Data were analyzed by descriptive interpretation. The quantitative research collected data from randomized 384 samples. The statistics used in the data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation.

The results showed that 1. The general condition of the development of cultural tourist attractions were that: Strengths aspect; Temples or monasteries were being ready to be developed into many tourist attractions, Weakness aspect; Lack of personnel with specialized knowledge and ability. Opportunities aspect: Provincial tourism promotion associations supported the activities, Threats aspect; There were no specific agency to take responsibility of the case. 2. Elements of the development of cultural tourist attractions of monasteries in Nonthaburi Province, by overall, was at a high level ($\bar{x}=4.08$). 3. Cultural tourism development. of the monasteries in Nonthaburi Province, including the development of tourist attractions showing the Buddhist history and develop travel to tourist attractions to be comfortable, develop basic facilities to be complete. There were facilities for disabled people. There was widespread publicity. There were sacred objects and important places.

Keywords: development; cultural attractions; Temples in Nonthaburi Province

บทนำ

การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมนั้น ค่อนข้างมีขีดจำกัด เนื่องจากการบริหารงานจัดการวัดที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ควรต้องมียุทธศาสตร์สำคัญที่ผู้บริหารจัดการวัดควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และบุคลากร หรือคน (man) ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่มีองค์ประกอบสำคัญ เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการวัด ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรของวัดอย่างไร แต่ต่อมามีการพัฒนาระบบการบริหารงาน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย หรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมากขึ้น การแข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น และจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางใน การบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด การมีส่วนร่วม (Participation) มากขึ้น การให้อำนาจ(Empowerment) การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) การทำงานเป็นทีม (Teamwork) ทั้งหมดจะต้องพัฒนา ไปพร้อม ๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความมั่นใจจากองค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และ การจัดการ (management) (สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รัชสิโยภุชญ์, 2541) อันเป็นกระบวนการทางการบริหาร (Administration)

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้วยเห็นว่า การศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับนโยบายของคณะสงฆ์ที่ส่งเสริมให้วัดได้พัฒนาสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการศึกษาแบบวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสอุปสรรค และการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพแห่งท่องเที่ยว จะสามารถพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดนนทบุรีให้มีคุณลักษณะที่พร้อมจะให้บริการด้านการ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะส่งผลโดยเอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็น การบูรณาการวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันให้ผสมผสานกับวัฒนธรรม คุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความยั่งยืนแห่งพระพุทธศาสนาตราบ นานเท่านาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ วัดในจังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดใน จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่าง การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research และการวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-based collaborative research)

กลุ่มประชากรตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยววัด จำนวน 12 วัด โดยเลือกเอาวัดที่มีการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่โดดเด่น อำเภอละ 2 วัด ได้แก่ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร วัดสังฆทาน วัดปรมย์ยิกาวาส วัดบาง จาก วัดบรมราชากาญจนภิเษกอนุสรณ์ (วัดเล่งเน่ยยี่ 2) วัดละหาร วัดชะลอ วัดโบสถ์บน วัดสวนแก้ว วัดราษฎร์ประคองธรรม วัดไทรใหญ่ วัดไทรน้อย โดยไม่ทราบจำนวนกลุ่ม ตัวอย่างที่แน่ชัด

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ คอแครน-W.G. Cochran (1953) เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่ชัด ได้กลุ่ม ตัวอย่าง จำนวน 385 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขต ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีจำนวน 5 รูป กลุ่มที่ 2 ได้แก่ ส่วนงานราชการ ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้อำนวยการและนักวิชาการของสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัดและนายอำเภอ จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 ผู้นำ

ชุมชนและประชาชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 4 นักวิชาการทางด้านการจัดการเชิงพุทธ จำนวน 4 รูป รวมทั้งสิ้น 18 รูปหรือคน

เครื่องมือการวิจัย

ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสาร สืบจากกลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ ภายในช่วงเดือน กรกฎาคม - กันยายน 2565 นำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ลักษณะการมีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์สาระสำคัญแยกเป็นประเด็นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสกัดสาระสำคัญของเนื้อหาที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Method triangulation) ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data source triangulation) นำข้อมูลมาตรวจสอบ พิสูจน์แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกันเพื่อลดหรือจัดการกับอคติ (Bias) นำมาหาข้อสรุปเชิงอุปนัย (Analytic Induction) สังเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ นำข้อมูลทั้งหมดมานำเสนอด้วยวิธีการเขียนเชิงพรรณนา (Description) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ (Average) ค่าเฉลี่ย (Percentage)

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี

1.1 ด้านจุดแข็ง ประกอบด้วย มีวัดที่มีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก พุทธศาสนิกชนให้ความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาวัด คณะสงฆ์ในจังหวัดให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเต็มที่ วัดเป็นนิติบุคคลสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ และคณะสงฆ์ในจังหวัดให้ความสนใจในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.2 ด้านจุดอ่อน ประกอบด้วย ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ขาดงบประมาณที่เพียงพอ ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และขาดระบบบริหารจัดการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.3 ด้านโอกาส ประกอบด้วย ประชาชนให้ความสนใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดให้การส่งเสริม ชาวต่างชาติสนใจเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น มีโครงการของภาครัฐที่สอดคล้องกับการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสอดคล้องกับวิถีของคนในชุมชนวัดจึงง่ายต่อการพัฒนา

1.4 ด้านอุปสรรค ประกอบด้วย ยังขาดนโยบายของคณะสงฆ์ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขาดหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบเป็นการเฉพาะ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีมากเกินไปขอบเขตที่วัดจะทำได้ตามเงื่อนไขทางพระธรรมวินัย รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเฉพาะ ชุมชนรอบวัดบางแห่งมีสภาพแออัดวัดจึงได้รับผลกระทบส่งผลให้พัฒนาลำบาก

สรุปได้ว่า สรุปผลของการวิเคราะห์ SWOT ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นสภาพทั่วไปของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ทำให้ทราบถึงปัญหาสาเหตุและปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี

2.1 ปัจจัยการพัฒนา 4M จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านคน (Man) ประกอบด้วย คัดเลือกบุคลากรให้ตรงกับงาน พัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ฝึกทักษะการใช้บริการที่ดี ส่งเสริมให้มีการศึกษาเพิ่มเติม และมีสวัสดิการค่าตอบแทนให้กับบุคลากร จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านคน (Man) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.01$, S.D.=0.61) ด้านเงิน (Money) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านเงิน (Money) ประกอบด้วย จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการจัดการ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลการเงินเป็นการเฉพาะ ขอสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีระบบตรวจสอบการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใส เปิดรับบริจาคทั่วไป จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านเงิน (Money) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$, S.D.=0.69) ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Materials) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Materials) ประกอบด้วย จัดหาวัสดุที่จำเป็นต้องใช้ให้เพียงพอ ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก จัดเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ จัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ให้เป็นระบบ จัดเจ้าหน้าที่ซ่อมบำรุงวัสดุอุปกรณ์ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Materials) โดยภาพรวมอยู่ในระดับ

มาก ($\bar{X}$ =3.87, S.D.=0.65) ด้านการบริหารจัดการ (Management) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านการบริหารจัดการ (Management) ประกอบด้วย จัดตั้งคณะกรรมการบริหารเป็นการเฉพาะ จัดให้มีมีคฤหบดีนำเที่ยว จัดให้มีบุคลากรช่วยเหลืออำนวยความสะดวก มีการติดตามผลและรายงานผลดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เปิดรับข้อเสนอแนะจากทุกฝ่าย จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับปัจจัยการพัฒนา 4M ด้านการบริหารจัดการ (Management) โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ =3.36, S.D.=0.63)

2.2 สัปปายะ 4 จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สัปปายะ 4 อวาสสัปปายะ (ที่อยู่เป็นที่สบาย) ประกอบด้วย สถานที่ท่องเที่ยวมีความสะอาดปลอดภัย โปร่ง การเดินทางไปสถานที่ท่องเที่ยวสะดวกสบาย สถานที่ท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานครบครัน สถานที่ท่องเที่ยวมีจุดบริการและประชาสัมพันธ์ สถานที่ท่องเที่ยวมีระบบรักษาความปลอดภัย จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับสัปปายะ 4 ด้านอวาสสัปปายะ (ที่อยู่เป็นที่สบาย) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =3.98, S.D.=0.73) ด้านอาหารสัปปายะ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สัปปายะ 4 ด้านอาหารสัปปายะ (อาหารเป็นที่สบาย) ประกอบด้วย สถานที่ท่องเที่ยวมีตลาดนัดร้านอาหารไว้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวมีน้ำดื่มไว้คอยบริการฟรี มีการควบคุมคุณภาพของอาหารและเครื่องดื่มที่เข้ามาขายในสถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหารตั้งอยู่ไม่ไกลสถานที่ท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเลือกอาหารและเครื่องดื่มได้อย่างหลากหลาย จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับสัปปายะ 4 อาหารสัปปายะ (อาหารเป็นที่สบาย) โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ =3.49, S.D.=0.71) ด้านบุคคลสัปปายะ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สัปปายะ 4 ด้านบุคคลสัปปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) ประกอบด้วย จัดให้มีมีคฤหบดีประจำสถานที่ท่องเที่ยว จัดให้มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไว้คอยอำนวยความสะดวก เจ้าหน้าที่แสดงออกด้วยความสุภาพเรียบร้อย เจ้าหน้าที่เป็นกันเองให้บริการด้วยความยินดี และมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำอย่างครบถ้วน จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับสัปปายะ 4 ด้านบุคคลสัปปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.08, S.D.=0.75) ด้านธรรมสัปปายะ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สัปปายะ 4 ด้านธรรมสัปปายะ (ธรรมะเป็นที่สบาย) ประกอบด้วย ฝ่ายประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน มีนิทรรศการหรือป้ายคติธรรมติดในสถานที่ต่างๆ มีห้องสมุดให้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม มีพระสงฆ์คอยตอบคำถามและสนทนารธรรม มีระบบเสียงตามสายเพื่อเปิดพระธรรมเทศนา จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้

จากแบบสอบถาม พบว่า ระดับสัปปายะ 4 ด้านธรรมสัปปายะ (ธรรมะเป็นที่สบาย) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.22$, S.D.=0.73)

3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย สถานที่ท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงความเป็นพระพุทธศาสนา สถานที่ท่องเที่ยวมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่ท่องเที่ยวมีความงดงามของศิลปและวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยวมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม และสถานที่ท่องเที่ยวมีปูชนียวัตถุและปูชนียสถานที่สำคัญ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.24$, S.D.=0.69)

3.2 ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ประกอบด้วย การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวสะดวกสบาย สถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ไกลจากชุมชน สามารถค้นหาใน GPS ได้ มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวเป็นระยะๆ และมีรถประจำทางผ่านตลอด จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านความสะดวกในการเข้าถึง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.69)

3.3 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานครบ มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ มีร้านอาหารและเครื่องดื่มในบริเวณใกล้เคียง มีระบบป้องกันภัยและเตือนภัย มีที่บังฝนและแดด จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$, S.D.=0.68)

3.4 ด้านสภาพแวดล้อม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย สถานที่ท่องเที่ยวมีความสะอาดปลอดภัย ไม่มีมลภาวะที่จะเข้ามารบกวนการท่องเที่ยว มีการตกแต่งสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนโดยรอบสถานที่ท่องเที่ยวไม่แออัด สถานที่โดยรอบปราศจากอบายมุข จากการ

วิเคราะห์ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านสภาพแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.13$, S.D.=0.71)

3.5 ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย มีการกำหนดจำนวนผู้เข้าชมให้เหมาะสมกับสถานที่ท่องเที่ยว มีสาธารณูปโภคที่เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว มีระบบรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสมกับจำนวนนักท่องเที่ยว มีที่นั่งพักคอยสำหรับนักท่องเที่ยวเมื่อต้องรอ มีการกำหนดระยะเวลาในการเข้าชมอย่างเหมาะสม จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.24$, S.D.=0.69)

3.6 ด้านความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ประกอบด้วย มีการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง มีปูชนียวัตถุที่สำคัญ มีปูชนียสถานที่สำคัญ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และมีกิจกรรมที่เป็นการช่วยเหลือสังคม จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.739)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณูปการตามโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุขของจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้สรุปผลวิจัยตามเนื้อหาที่ปรากฏแล้วข้างต้น และมีประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ด้านจุดแข็ง มีวัดที่มีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก พุทธศาสนิกชนให้ความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาวัด คณะสงฆ์ในจังหวัดให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเต็มที่ วัดเป็นนิติบุคคลสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ และคณะสงฆ์ในจังหวัดให้ความสนใจในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในด้านจุดอ่อน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ขาดงบประมาณที่เพียงพอ ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขาดระบบบริหารจัดการข้อมูลแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในด้านโอกาส ประชาชนให้ความสนใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดให้การส่งเสริม ชาวต่างชาติสนใจเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น มีโครงการของภาครัฐที่สอดคล้องกับการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนวัดจึงง่ายต่อการพัฒนา และในด้านอุปสรรค ยังขาดนโยบายของคณะสงฆ์ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขาดหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบเป็นการเฉพาะ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีมากเกินไปจนขอบเขตที่วัดทำได้ตามเงื่อนไขทางพระธรรมวินัย รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ในการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเฉพาะ และชุมชนรอบวัดบางแห่งมีสภาพแออัดวัดจึงได้รับผลกระทบส่งผลให้พัฒนาลำบาก จะเห็นได้ว่าเมื่อนำเอาโอกาสไปเสริมจุดแข็งเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะสามารถพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อให้วัดได้มีกิจกรรมร่วมกับชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการช่วยกันรักษาโบราณสถานโบราณวัตถุให้คงคุณค่าต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสำราญ ญาณุตตโม (ประเสริฐซึ่ง) (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม มีกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะปฏิบัติธรรม บูรณาการกับการอนุรักษ์โบราณสถานและศึกษาประวัติศาสตร์ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเชิงรุกให้แก่ประชาชน ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์และปลูกจิตสำนึกในการรักษาโบราณสถานอย่างจริงจัง ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์ ศาสนบุคคลและศาสนสถาน และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงบูรณาการระหว่างวัด บ้าน ชุมชน ศาสนาอื่น และภาคีเครือข่าย

2. องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ปัจจัยการพัฒนา 4M และสัปปายะ 4 โดยที่ ด้านคน (Man) มีการคัดเลือกบุคลากรให้ตรงกับงาน พัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ฝึกทักษะการใช้บริการที่ดี ส่งเสริมให้มีการศึกษาเพิ่มเติม และมีสวัสดิการค่าตอบแทนให้กับบุคลากร ด้านเงิน (Money) มีการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการจัดการ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลการเงินเป็นการเฉพาะ ขอสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีระบบตรวจสอบการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใส เปิดรับบริจาคทั่วไป ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Materials) มีการจัดหาวัสดุที่จำเป็นต้องใช้ให้เพียงพอ ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก จัดเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ จัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ให้เป็นระบบ จัดเจ้าหน้าที่ซ่อมบำรุงวัสดุอุปกรณ์ และด้านการบริหารจัดการ (Management) มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารเป็นการเฉพาะ จัดให้มีมัคคุเทศก์นำเที่ยว จัดให้มีบุคลากรช่วยเหลืออำนวยความสะดวก มี

การติดตามผลและรายงานผลดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เปิดรับข้อเสนอแนะจากทุกฝ่าย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทั้ง 4 ข้างต้น มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มานพ ชุ่มอุ่น (2554) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการตลาดและการท่องเที่ยวของธุรกิจชุมชนเพื่อการยกระดับสู่วิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลเมืองแกนพัฒนา อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวข้างต้นนั้น ได้มีการบริหารจัดการที่ดี โดยพัฒนาคุณภาพของสินค้าและปรับปรุงเทคนิคและวิธีการผลิตอย่างต่อเนื่อง โดยข้อเสนอแนะจากทุกฝ่าย และเป็นกลุ่มที่ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน พัฒนาไปสู่ความเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบที่ยั่งยืน

3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวนั้นได้แสดงให้เห็นถึงความ เป็นพระพุทธศาสนา สถานที่ท่องเที่ยวมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่ท่องเที่ยวมีความงดงามของศิลปและวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยวมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม และสถานที่ท่องเที่ยวมีปูชนียวัตถุและปูชนียสถานที่สำคัญ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ก็สามารถเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวสะดวกสบาย อยู่ในพื้นที่ไม่ไกลจากชุมชน สามารถค้นหาใน GPS ได้ มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวเป็นระยะ ๆ และมีรถประจำทางผ่านตลอด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานครบครัน มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ มีร้านอาหารและเครื่องดื่มในบริเวณใกล้เคียง มีระบบป้องกันภัยและเตือนภัย มีที่บังฝนและแดด ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสภาพแวดล้อม สถานที่ท่องเที่ยวมีความสะอาดปลอดภัย โปร่ง ไม่มีมลภาวะที่จะเข้ามารบกวนการท่องเที่ยว มีการตกแต่งสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนโดยรอบสถานที่ท่องเที่ยวไม่แออัด สถานที่โดยรอบปราศจากอบายมุข ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว มีการกำหนดจำนวนผู้เข้าชมให้เหมาะสมกับสถานที่ท่องเที่ยว มีสาธารณูปโภคที่เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว มีระบบรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสมกับจำนวนนักท่องเที่ยว มีที่นั่งพักคอยสำหรับนักท่องเที่ยวเมื่อต้องรอ มีการกำหนดระยะเวลาในการเข้าชมอย่างเหมาะสม ด้านความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน มีการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง มีปูชนียวัตถุที่สำคัญ มีปูชนียสถานที่สำคัญ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และมีกิจกรรมที่เป็นการช่วยเหลือสังคม จะเห็นได้ว่าการจะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ได้นั้นต้องมีเงื่อนไขและข้อจำกัดหลายประการ ที่สำคัญต้องเป็นไปตามหลักสัปปายะ สถานที่โดยรอบสะอาดปลอดภัยโล่งสบาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระนิกร ขนติสมปนโน (พลธรรม) (2563) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารสภาพแวดล้อมทางการศึกษาตามหลักสัปปายะ 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัด

ขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารสภาพแวดล้อมทางการศึกษาตามหลักสัปปายะ 4 มีการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ร่มรื่นสวยงาม สะอาด และสบายตา

องค์ความรู้การวิจัย

จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย ดังต่อไปนี้

พัฒนาการ

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดนนทบุรี

1. สร้างสถานที่ท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงความเป็นพระพุทธศาสนา
2. สร้างสถานที่ท่องเที่ยวให้มีการเดินทางสะดวกสบาย
3. สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานให้ครบ
4. สร้างสถานที่ท่องเที่ยวมีความสะอาดปลอดภัย
5. มีการกำหนดจำนวนผู้เข้าชมให้เหมาะสมกับสถานที่ท่องเที่ยว
6. สร้างระบบการประชาสัมพันธ์ทั่วถึง

หลักการ

ปัจจัย 4M

1. คัดเลือกบุคลากรให้ตรงกับงาน
2. จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการจัดการ
3. จัดหาวัสดุที่จำเป็นต้องใช้ให้เพียงพอ
4. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารเป็นการเฉพาะ

หลักธรรม

หลักสัปปายะ 4

1. สถานที่ท่องเที่ยวมีความสะอาดปลอดภัย
2. มีตลาดนัดร้านอาหารไว้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว
3. จัดให้มีมีคฤหาสน์ประจำสถานที่ท่องเที่ยว
4. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมให้วัดได้รับพัฒนาศักยภาพของแต่ละวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนวัดและการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาควบคู่กันไปกับการท่องเที่ยวด้านอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมและสนับสนุนผลักดันให้วัดทุกวัดได้พัฒนาวัดของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สนับสนุนส่งเสริมให้วัดทุกวัดได้พัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

2. ภาครัฐควรให้การส่งเสริมสนับสนุนวัดทั้งในด้านบุคลากรงบประมาณวัสดุอุปกรณ์และระบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดให้มีศักยภาพในการรับนักท่องเที่ยวเทียบเท่ากับการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์ที่สำคัญที่เป็นตัวกำหนดทิศทางของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ควรมีการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ

3. ควรมีการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปัจจัยที่สำคัญสำหรับการพัฒนาและแนวทางในการพัฒนาเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- พระนิกร ขนติสมปนโน (พลธรรม). (2563). การบริหารสภาพแวดล้อมทางการศึกษาตามหลักสัปปายะ 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 7(4), 227-237.
- พระมหาสำราญ ญาณุตตโม (ประเสริฐซึ้ง). (2561). *การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม* (ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานพ ชุ่มอ่อน. (2554). *การพัฒนาการตลาดและการท่องเที่ยวของธุรกิจชุมชนเพื่อการยกระดับสู่วิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแตง จังหวัด เชียงใหม่* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สุธี สุทธิสมบุญ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์. (2541). *หลักการบริหารเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ก.พ.
- W.G. Cochran. (1953). *Sampling Techniques*. New York: John Wiley & Sons.